

Saateks. Oskar Loorits ja teadlase portree

*Elupiltide maalimine – see ei ole nõnda hõlpus ja kõditav
kui iseenda pildistamine. Aga täiuslikult maalitud
elupiltide mõju ja väärtus on ka hoopis teine.*

Oskar Loorits (RpS 1939: 204)

Oskar Looritsa, rahvaluule arhiivile alusepanija ümmargust sünniaastapäeva on alates taasiseseisvusest tähistanud folkloristid igal kümnendil olulise teadus-sünnimusega: 1990. aastal toimus rahvusvaheline suurkonverents “Traditional folk belief today / Rahvausund tänapäeval” (vt teesikogumik TFBT 1990), 2000. aastal “Popular Religion and Folklore at the Turn of Millennium: Contemporary Research Methods / Rahvausund ja folkloor aastatuhande vahetusel. Tänapäevased uurimismeetodid”, 2010. aastal konverents sarjas “Keelest meeleni 4” (KM 2010). Eritoimkond kavandas ka 2020. aastaks konverentsi pealkirjaga “Humanitaarteaduste ideoloogilised raamistikud: distsiplinaarsed nihked, diskursused, isiksused” (<https://www.folklore.ee/CEES/2020/loorits/>), esialgu suurema rahvusvahelise mitmepäevase sümposiumina.

2020. aasta tõi maailma palju muutusi, millest mõnedega oleme tänaseks juba üdini harjunud, neist üks veebipõhiste ja hübriidvormis sündmuste korraldamine. Kui pärast (toona esimese) “koroonaekvade” lõppu oli suvevabaduses veel viimase hetkeni lootus ürituse korraldamiseks Oskar Looritsa 120. sünnisügisel Tartus paiga peal toimuvana, siis taaskehtestunud piirangud sundisid tegema olulisi kärpeid. Nii otsustas konverentsitoimkond tihendada formaati ja tähistada seekord Oskar Looritsa päeva, loodetavasti uue ja sagedasemana sarjas kui kord kümnendi jooksul. Üritus sai teoks folkloristika kaasteeliste Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivi ning folkloristika osakonna ühisel korraldusel. 9. novembril 2020 toimunud I Oskar Looritsa päeval peeti üheksa ettekannet (LP 2020). Nende seas oli sõnavõtte nii Looritsast ja tema tegevusest kui ka temast ühel või teisel moel ajendunud uurimisküsimustest. Eri ettekannetes väljendusid ERA rajaja mõjud omas ajas ning tänapäeval, avades rahvusvaheliselt tunnustatud akadeemiku tegevust nii teadustöös kui Eesti folkloristika institutsionaalse maastiku kujundajana. Sellise konverentsipäeva ellukutsumine võimaldab pöörata süvitsi tähelepanu siinse folkloristika arenguprotsessidele nii lokaalses kui globaalses mõõtmes, seekord eestikeelsena.

Foto 1. Oskar Loorits 1935. aasta sügisel. ERA, Foto 8400.

Käesolev ajakirja Mäetagused erinumbri teemaosa koondab esimese Looritsa päeva kirjalikku tulemit, jätkates ja täiendades toonaseid ettekandeid. Päeva esinejaid kaastööle kutsudes valmis eriartikliteni

ja jõudis käesolevasse kogumikku vaid väike osa käsitlusi. Eks seegi ole sümptomaaatiline meie kiirel ajal. Samas lisandus teisi teemanumbrisse kirjutajaid. Mis plaanitust hetkel trükivalgusesse ei jõudnud, ilmub loodetavasti ajakirja Mäetagused järgmistes numbrites või mujal.

Tiiu Jaago käsitleb hakatuseks Oskar Looritsat ülikoolidokumentide valguses. Nii portreteerib Jaago Looritsat toonaste aruannete põhjal, mida Loorits nii tudengi kui õppejõuna Tartu Ülikoolile esitas. Jaago osutab aruannetele kui olulisele allikmaterjalile, mis Looritsa puhul on tähendanud sisukat eneseanalüüsi, andes järeltulevatele uurijapõlvedele võimaluse tema tegutsemismotiividesse ja isiksusse pilku heita. Erinevad allikad visandavad Looritsast küllaltki ambivalentse pildi kui inimesest, kes võis laskuda vihastesse vaidlustesse, kuid näitas teisalt üles vägagi avatud meelt ja tolerantsi. Kokkuvõttes näitab tema portree tudengi, stipendiaadi ja õppejõuna Looritsa pühendumist teadustööle, laiahaardelisust ja kiiret süvenemisvõimet uutesse teemadesse.

Mall Hiimäe avab Looritsa teekonda liivi ja setu folkloori huvilisena, mis avardas ja mõjutas noore tudengi maailmapilti ning seadis paika tema edasise arengu teadlase ja õppejõuna. Nii liikus Loorits tollal tavapäraselt rahvaluule üksikmotiivide analüüsilt üsna kiiresti edasi laiemate tähendusväljade

käsitlusele. ERA asutamise järel seadis Loorits üheks eesmärgiks senise arhiivi koondatud materjali laiapõhjalise täiendamise ning trükkis avaldamise. Hiiemäe keskendub artiklis Looritsa analüüsidele eestlaste loodususust ning otsestele või kaudsetele dispuutidele Looritsa kaasteelistega antud teemal. Diskussantidena on Hiiemäe välja toonud Eiseni, Masingu, Annisti, Ränga ja Paulsoni, näidates ilmekalt Looritsa teravat sulge ja kirglikku teadlaseloomust. Looritsa, aga ka teiste teadlaste, mitmeaspektilistest loodusmaastiku analüüsides on tänaseks välja kasvanud jätkuv multidistsiplinaarne arutelu eestlaste metsa- või loodusrahvaks olemisest.

Tuuli Tuisk süveneb oma artiklis liivi folkloori kogusse Eesti Rahvaluule Arhiivis. Tuisk kirjeldab Looritsa teekonda liivlaste südamesse ja nende mõju temale, mis tegi Looritsast talle omaselt tulise liivlaste kaitsja ja liivi (haridus)elu edendaja. 16 säilikut ja 8 sedelkartoteegikarbist koosnevas kogus on käsikirjalisi ülestähendusi paarisajalt informandilt, hõlmates nii erinevaid rahvaluuležanre kui ka etnograafilist sõnavara, tõlkeid ja registreid. Tuisu hinnangul on Looritsa kogu tekstid keeleteadlastele arusaadavad, kergesti loetavad ja edasist analüüsi väärt. Tuisk avab lähemalt ka liivi keele kirjaviisi tausta, mis aitab mõista ebaühtlusi liivi kogu kirjapanekutes.

Ühest Looritsa-järgsest arhiivijuhatajast Herbert Tamperest ning elu ja surma metafoorist muusikauurimises kirjutab erinumbris **Taive Särg**. Et mõista, miks Tampere toonasele teadustraditsioonile vastupidiselt nägi ja käsitles rahvalaulu elavana, avab Särg Tampere noorpõlvetausta rahvalaulude ja -muusika kogemisel, millel oli oluline mõju hilisemale teadlasele. Lisategurina Tampere kui teadlasisiksuse kujunemisel oli mõju ka Oskar Looritsal, kelle arhiivinduse, kogumise ja rahvaluuleuurimise põhimõtteid ERAs sihikindlalt järgiti. Särg osutab, et olles etnoloogilise suuna algataja rahvamuusikas, tõi Tampere oma uurimustega folkloristikasse uue vaatenurga. Ühtlasi jälgib Särg oma artiklis, kuidas rahvalaulude elu-surma-taassünni metafoori kasutamist mõjutas ühiskonnas valitsenud üldkultuuriline ja poliitiline soov distantseerida ennast minevikust ja kujutada eestlasi kirjakultuuris elava rahvana.

Kui Loorits kutsus kogumistöös üles “maalima elupilte”, eeldades selleks maalijailt “teravat tähelepanuvõimet, hoolega kogutud materjali, kunstilist meelt ja elavat hinge”, siis siin on neli portreepilti teadlastelt Looritsast endast ja tema kaasteelistest (RpS 1939: 204). Avamata tahke on mõistagi määratult enam, seda kinnitab 2020. a Looritsa päeval avatud mahukas ja mitmekülgset materjali esitav virtuaalnäitus “Oskar Loorits 120” (<https://www.kirmus.ee/oskarloorits>). Koostaja Olga Ivaškevitši sõnul pole see “ammendav, kuid eesmärk on pakkuda maksimaalselt informatiivset ja mitmekülgset külastuskogemust”. Seal näeme erinevaid portreid, maalituna nii sõnas kui pildis. Näitusest nähtub võimsalt Oskar Looritsa tahtejõulisust ja tegutsemisindu, seda ka muutuvates

oludes ja keerulistes tingimustes. Loodetavasti lubavad ajas pidevalt muutuvad ideoloogiad ja teaduspoliitilised keerdkäigud järjepidevalt hoida Oskar Looritsa loodut, võimaldades praegustel ja järgmistel teadlaspõlvkondadel jätkata folkloristika edasiarendamist ning institutsionaalset püsimist.

Ave Goršič, Risto Järv

Foto 2. Ott Kangilaski joonistus Oskar Looritsast. EKLA, reg. 2017/7.

Kirjandus

TFBT 1990 = *Traditional Folk Belief Today. Conference Dedicated to the 90th Anniversary of Oskar Loorits*. Tartu: [Estonian Academy of Sciences].

KM 2010 = *From Language to Mind 4. On the Occasion of the 110th Birthday of Academician Oskar Loorits and 75th birthday of Pille Kippar*. Keelest meeleni 4. Teesid. Abstracts. Toim Liisa Vesik. Veebis: <https://www.folklore.ee/rl/fo/konve/2010/loorits/teesid.pdf>.

LP 2020 = *Oskar Looritsa päev 2020. Eesti Kirjandusmuuseumis 9. novembril 2020. Teesid ja kava*. Toim Ave Goršič, Risto Järv. Tartu: EKM Teaduskirjastus. Veebis: <https://www.folklore.ee/era/pub/Loorits2020.pdf>.

RpS 1939 = Loorits, Oskar 1939. Elupiltide maalimisest. *Rahvapärimeste Selgitaja* 7. Tartu: Eesti Rahvaluule Arhiivi väljaanne, lk 201–204.